

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی سازمانی

عنوان طرح پژوهشی

شناسایی، تحلیل و پیشنهاد ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تاریخ شروع طرح پژوهشی	۱۴۰۱/۱/۲۱	تاریخ پایان طرح پژوهشی	۱۴۰۲/۳/۷
نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی	رضا حسان		
نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی			

درباره طرح پژوهشی

با توجه به اهمیت یافتن اقتصاد دانش محور، تمرکز بر گسترش علم و سرمایه گذاری در پژوهش با انگیزه توسعه اقتصادی و ایجاد رفاه مورد توجه قرار گرفته است. سرمایه گذاری در پژوهش به خودی خود یک هدف نیست، بلکه به عنوان سرمایه گذاری در زیرساخت برای اقتصاد دانش محور در نظر گرفته می شود. مطالعات اقتصادسنجی احتمال همبستگی بالایی بین هزینه های پژوهش و رشد اقتصادی را نشان می دهد. لذا سرمایه گذاری در پژوهش از این جهت که پایه ای را فراهم می کند که بتوان بر اساس آن پژوهش ها را به نوآوری و در نهایت رشد اقتصادی تبدیل کرد، دارای اهمیت است. در این میان نقش دولت ها بسیار مهم و اساسی است. تأمین مالی پژوهش توسط دولت بدون شک یکی از قدرتمندترین ابزارهای سیاست گذاری دولت ها برای حمایت از پژوهش است. در سال های اخیر به خصوص با توجه محدودیت های مالی که دولت ها با آن مواجه هستند، طراحی ابزارهای تأمین مالی پژوهش که اثر بخشی پژوهش ها را بیشتر کند، اهمیت بسیاری یافته است. این پژوهش با هدف زمینه سازی برای طراحی ابزارهای مناسب تأمین مالی پژوهش برای ایران به شناسایی ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف و مقایسه این ابزارها با ابزارهای چندین کشور منتخب می پردازد و خلاءها و ظرفیت های ابزارهای تأمین مالی پژوهش در ایران را شناسایی می کند. هدف این پژوهش پاسخ به این پرسش است که ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف کدامند و چه ویژگی ها و مشخصاتی دارند؟ برای رسیدن به این هدف پرسشهای پژوهش ذیل طرح و پاسخ داده می شوند:

☐ انواع و مشخصات ابزارهای تأمین مالی در کشورهای منتخب چیست؟

☐ ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف کدام است؟

☐ خلاءها و ظرفیت‌های ابزارهای تأمین مالی پژوهش و پیشنهادات سیاستی برای پر کردن این خلاءها در وزارت عتف چه می باشد؟

روش پژوهش

این پژوهش به روش کیفی و در دو مرحله انجام شده است:

مرحله اول: در این مرحله، پژوهشگر با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای انواع ابزارهای مالی تأمین مالی پژوهش در کشورهای منتخب را شناسایی کرده و ابعاد مختلف این ابزارها را استخراج و یک چارچوب برای تحلیل ابزارهای تأمین مالی پژوهش توسعه می‌دهد. در این پژوهش کشورهای منتخب برای مطالعه بر اساس شاخص هزینه تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی انتخاب شدند. بر اساس آمارهای انتشار یافته سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) در حال حاضر کشورهای فلسطین اشغالی، کره جنوبی، تایوان، سوئد، ژاپن، آلمان، اتریش، آمریکا، بلژیک، دانمارک، فنلاند، هلند، و فرانسه به ترتیب بالاترین رتبه در شاخص هزینه تحقیق و توسعه بر تولید ناخالص داخلی را دارا هستند. از میان این کشورها ما کشورهای سوئد، و کره جنوبی و همچنین هلند را به عنوان کشورهای پیشرو در تحقیق و توسعه و همچنین کشور ترکیه را به عنوان یکی از رقبای چارچوب چشم‌انداز کشور برای این مطالعه انتخاب کردیم.

مرحله دوم: در این مرحله با استفاده از ابزار پژوهش تحلیل محتوا و همچنین مصاحبه با خبرگان انواع ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف شناسایی شد. خبرگان از میان سیاست‌گذاران حوزه علم و فناوری (مانند مسئولان دانشگاهی و نهادهای مانند شورای عالی عتف) و همچنین متخصصین و صاحب‌نظران این حوزه انتخاب شدند. اسناد مورد بررسی در این بخش قوانین و آیین‌نامه‌ها و یا دستورالعمل‌های مرتبط به تأمین مالی پژوهش هستند. در ادامه با بهره‌گیری از چارچوب تحلیل توسعه داده شده در مرحله قبل ابعاد مختلف ابزارهای تأمین مالی پژوهش در کشور مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و خلاءها و ظرفیت‌های این ابزارها شناسایی شدند.

یافته‌های طرح پژوهشی

این پژوهش دارای یک پرسش اصلی و سه پرسش فرعی بود که در این بخش به آن‌ها پاسخ خواهیم داد. پرسش اصلی این پژوهش: ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف کدامند و چه ویژگی‌ها و مشخصاتی دارند؟ برای پاسخ به این پرسش سه پرسش فرعی طرح شده‌اند:

☐ انواع و مشخصات ابزارهای تأمین مالی در کشورهای منتخب چیست؟ در این پژوهش ابزارهای تأمین مالی کشورهای منتخب مورد بررسی قرار گرفتند. و انواع آنها و مشخصات آنها شناسایی شدند. مشخصاتی که دارای اهمیت تحلیل بودند و می‌توانستند در موفقیت ابزارهای تأمین مالی مؤثر باشند شامل نوع ابزارها، کنشگران هدف، راهبرد، مقیاس، هزینه‌های پوشش‌دهنده، گروهی یا فردی بودن و فرایند داوری و تخصیص منابع مالی است. این ابعاد را با بررسی ادبیات و ابزارهای کشورهای منتخب شناسایی شده و برای تحلیل ابزارها از آن بهره برده‌ایم.

□ ابزارهای تأمین مالی پژوهش در وزارت عتف کدام است؟ برای شناسایی ابزارهای تأمین مالی پژوهش تاریخچه تأمین مالی پژوهش در سه بعد: ایجاد و تغییر کنشگران و نهادهای تأمین کننده مالی، سیر تاریخی برنامه ها و ابزارهای تأمین مالی، و همچنین جریان بودجه پژوهشی کشور مورد بررسی قرار گرفت. با بررسی انجام گرفته مشخص که ابزارهای تأمین مالی پژوهش در حال حاضر توسط صندوق حمایت از پژوهشگران، شورای عالی عتف، و همچنین دانشگاه ها و پژوهشگاه ها ارائه و مدیریت می شوند. صندوق حمایت از پژوهشگران انواع مختلفی از ابزارها را ارائه می کند مانند طرح های پژوهشی و کرسی های پژوهشی. دو ابزار تأمین مالی پروژه ای که در قالب سامانه ساتع و سمات در شورای عالی عتف راهبری و مدیریت می شوند از دیگر ابزارهای مهم تأمین مالی پژوهش در کشور هستند که بخش زیادی از بودجه پژوهش کشور را شامل می شود. در دانشگاه ها و پژوهشگاه ها تنها از ابزار گرنت برای تأمین مالی پژوهش استفاده می شود. این گرنت بر اساس عملکرد گذشته اعضای هیئت علمی به آنها اختصاص داده می شود.

□ خلاءها و ظرفیت های ابزارهای تأمین مالی پژوهش و پیشنهادات سیاستی برای پر کردن این خلاءها در وزارت عتف چه می باشد؟ نتایج پژوهش نشان داد، علاوه بر محدود بودن منابع مالی که برای تأمین مالی پژوهش در کشور به کار گرفته می شود این ابزارها دچار مشکلات اساسی هستند. بررسی مشخصات ابزارهای تأمین مالی در کشور نشان می دهد که از میان انواع ابزارها (تأمین مالی پروژه، تأمین مالی برنامه و موضوعی، گرنت، کمک هزینه و مراکز تعالی پژوهش) تأمین مالی برنامه ای در کشور بسیار ضعیف بوده به نحوی که هیچ کدام از ابزارهای موجود صندوق حمایت از پژوهشگران در این دسته قرار نمی گیرند. ابزارهای موجود تأمین مالی به خصوص ابزارهای صندوق حمایت از پژوهشگران از نظر مبلغ بسیار پایین هستند. عدم شفافیت یکی دیگر از خلاءهای ابزارهای و مؤسسات تأمین مالی پژوهش است که به عنوان یکی از عوامل عدم به هدف خوردن منابع مالی پژوهش توسط مصاحبه شوندگان مطرح شده است.

نتیجه گیری و پیشنهادها

این پژوهش نشان می دهد که علاوه بر میزان پایین تأمین مالی پژوهش سه مشکل برنامه محور نبودن، شفافیت پایین، و رقابتی نبودن تأمین مالی در کشور سه مشکل اصلی تأمین مالی پژوهش است که باید مورد توجه سیاست گذاران قرار گیرد. مشکل اول به این مسئله مهم بر می گردد که بر خلاف کشورهای بررسی شده کنشگر اصلی تأمین مالی پژوهش در کشور (شورای عالی عتف) از ابزار لازم برخوردار نیست و تنها وظیفه نظارت را بر عهده دارد این در حالی است که می بایست وظیفه برنامه ریزی و تعریف و ارائه ابزارها تأمین مالی را بر عهده داشته باشد. شفافیت پایین و رقابتی نبودن تأمین مالی دو مشکل دیگر است که عملاً اثرگذاری تأمین مالی پژوهش در کشور را تحت تاثیر قرار داده اند و باعث بروز مشکلاتی همچون ایجاد پروژه های رانتی و صوری و در نتیجه ایجاد فضای ناامیدی در میان پژوهشگران شده است. پیشنهادات زیر برای بهبود ابزارهای تأمین مالی پژوهش ارائه می گردد:

□ حرکت به سمت ماموریت محور کردن پژوهش ها با ارائه ابزار تأمین مالی برنامه ای و موضوع محور.

□ افزایش مقیاس ابزارهای تأمین مالی چه در بعد زمان و چه در بعد میزان تأمین مالی

□ تعریف ابزارهای جدید با راهبرد بین المللی سازی و استفاده از ظرفیت ارتباطات بین المللی برای کسب فناوری.

□ تعریف ابزارهای جدیدی با رویکرد تقویت همکاری در پژوهش به خصوص همکاری با صنعت.

□ حرکت به سمت رقابت پذیری با تعیین تعداد محدود طرح ها برای پذیرش در فراخوان های پژوهشی و تأمین مالی پژوهش در

یک روند رقابتی؛

☐ تغییر در فرایندهای ابزارهای موجود: تعیین موارد مجاز هزینه کرد، دو مرحله‌ای کردن بررسی پیشنهادها.

☐ بازنگری در رویکرد رو به گذشته گزینش‌های دانشگاه‌ها پژوهشگاه‌ها (پرداخت گزینش بر اساس مقالات گذشته و کارکرد

گذشته) و حمایت از طرح‌های نوآورانه و فناورانه.

☐ بازتعریف نقش و جایگاه شورای عالی عتف به عنوان اصلی‌ترین کنش‌گر فضای تامین مالی پژوهش و تجهیز این شورا با

ابزارهای تامین مالی پژوهش به خصوص ابزارهای با ماهیت برنامه‌ای و موضوعی.